

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII TINERETULUI ȘI
SPORTULUI
UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” SIBIU**

TEZĂ DE DOCTORAT

COORDONATOR

PROF. UNIV. DR. ZENO KARL PINTER

DOCTORAND

RALUCA MARIA FRÎNCU

SIBIU 2011

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”SIBIU
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI PATRIMONIU
„NICOLAE LUPU”

**SOLIDARITĂȚI SOCIO-ECONOMICE, VECINĂȚI DIN
SUDUL TRANSILVANIEI.**

COORDONATOR
PROF. UNIV. DR. ZENO KARL PINTER

DOCTORAND
RALUCA MARIA FRÎNCU

SIBIU 2011

CUPRINS

Introducere	1
1. Istoricul cercetărilor	8
2. Evoluția socio-economică a orașelor săsești din sudul Transilvaniei	14
2.1. Evoluția socio-economică a Sibiului	
2.2. Evoluția socio-economică a Brașovului	
2.3. Evoluția socio-economică a Mediașului	
2.4. Evoluția socio-economică a Sebeșului	
3. Confrerii, bresle și vecinătăți – forme de organizare specifice populației săsești	35
3.1. Confrerii	
3.2. Bresle	
3.3. Vecinătăți	
4. Înființarea, organizarea și evoluția vecinătăților săsești din sudul Transilvaniei	71
4.1. Obiectele specifice vecinătății	
4.2. Funcțiile vecinătății	
5. Viața cotidiană a vecinătăților reflectată în statutele și obiceiurile de vecinătate	100
5.1. Statute ale vecinătăților din Sibiu	
5.2. Statute ale vecinătăților din Brașov	
5.3. Statute ale vecinătăților din Mediaș	
5.4. Statute ale vecinătăților din Sebeș	
6. Catalogul pieselor de vecinătate	147
6.1. Lăzi de vecinătate	
6.2. Semne, convocatoare, steaguri, sigilii și ștampile de vecinătate	
6.3. Alte obiecte ale vecinătăților	
7. Concluzii	153
8. Glosar de termeni	192

9. Abrevieri bibliografice	227
10. Bibliografie generală	230
11. Ilustrație	253
12. Anexe	

REZUMAT

Introducere

Model de organizare socială, vecinătățile au fost aduse de coloniștii germani odată cu venirea lor în Transilvania. Această formă de organizare socială își are originea în modelele francone din secolele XI-XII. Unul dintre argumentele care stă la baza acestei afirmații este dat de cercetări comparative; analizând funcțiile ale celor două tipuri de organizare ajungem la concluzia că există numeroase asemănări.

Originile vecinătăților le găsim la vechile triburi nord germanice, în lucrările lui Tacitus se vorbește despre vecinătăți. De la el aflăm că membrii acestora se strângeau în jurul unei fântâni, păduri sau câmpii, unde practicau ritualuri specifice. Sărbătorile socotite păgâne ale vecinătăților erau condamnate în textele catolice medievale. În mai multe decrete, Carol cel Mare condamnă jertfele păgâne ale vecinătăților efectuate cu prilejul înmormântărilor sau judecăților organizate a doua zi de Crăciun.

O definiție a vecinătăților *-Nachbarschaften-* este aceea a unei forme de organizare socială bazată pe criteriul proximității spațiale. Unii autori o consideră a fi chiar o „instituție socială” adusă în Transilvania de coloniștii sași. În viziunea lui Stephan Ludwig Roth membrii vecinătății erau cei care „...s-au adăpat din aceeași fântână, care au mâncat pâine din cuptor, care au vegheat unul la căpătâiul celuilalt noaptea, care și-au înălțat căminele cu brațele comunității, care, la boală și la nenorocire, s-au întrajutorat ca niște rude, care, în cele din urmă, s-au odihnit cu toții pe aceeași năsalie, care și-au săpat unul altuia mormântul, care și-au dus morții la cimitir cu mâna lor, făcându-le și cea mai tristă onoare de a-i însoți, până la unul, pe drumul cel fără de întoarcere, care la masa de doliu au lăudat meritele celui dispărut și au purtat de grijă văduvelor și copiilor din avutul și în numele comunității – această societate frățească își spunea, pornind de la comunitatea de loc, vecinătate sau cei apropiați”.

Dacă în plan economic, sașii s-au remarcat prin organizarea în bresle, în plan social s-au remarcat prin organizarea în vecinătăți. Acestea impuneau diferite reguli privind viața cotidiană a individului, iar principala lor funcție era aceea de a-i determina pe vecini să-și acorde ajutor și să se susțină, în momentele importante din viață.

Capitolul 1

Istoricul cercetărilor

În ultimele două secole studiul instituției vecinătății i-a preocupat pe intelectualii germani. Informații privind istoria, organizarea și funcțiile vecinătății se regăsesc sub diferite forme: lucrări complexe – monografii, articole și studii în reviste de specialitate sau în diverse periodice, capitole integrate în cadrul unor lucrări generale privind istoria Transilvaniei sau a sașilor transilvăneni. Alături de lucrările generale și cele speciale, dedicate temei, lucrarea de față are la bază studierea fondurilor existente la Arhivele Naționale Serviciile Județene Sibiu, Alba și Brașov, precum și cele deținute de Arhiva Bisericii Negre din Brașov.

Capitolul 2

Evoluția socio-economică a orașelor săsești din sudul Transilvaniei

Incursiunea în modul de organizare a vecinătăților din sudul Transilvaniei ar fi incompletă fără prezentarea cadrului geografic în care au funcționat și s-au dezvoltat acestea. Așezați pe Valea Someșului și a Bistriței, pe Târnave și la Sibiu sașii au reușit în scurt timp să contribuie la dezvoltarea economică și socială a zonelor menționate dar și să se impună în viața politică și administrativă. Implicarea lor în activitățile meșteșugărești și comerciale a determinat desprinderea de mediul rural și crearea unei burghezii urbane implicată în toate domeniile vieții economice, sociale și culturale.

Dezvoltarea orașelor din Transilvania s-a datorat privilegiilor, primite de sași după Bula de Aur. Privilegiile care le-au adus numeroase avantaje determinând evoluția și dezvoltarea zonelor locuite de ei. În Transilvania medievală, conform statutului juridic orașele puteau fi clasificate astfel: *orașe libere regești* (Cluj, Brașov, Sibiu, Târgu Mureș, Bistrița, Mediaș, Sebeș, Alba Iulia); *orașe privilegiate* (Sf. Gheorghe, Odorhei, Hunedoara, Hațeg, Ocna Sibiului); *orașe taxale* (Dejul, Turda, Aiudul).

Sibiul, Brașovul, Mediașul și Sebeșul au participat intens la dezvoltarea vieții economice, politice, sociale și religioase din sudul Transilvaniei. Din datele conscripției generale din anul 1750 reiese că Sibiul era pe primul loc între orașele transilvănene atât ca număr de meșteri cât și ca număr de meserii, urmat de Cluj și pe locul trei era Brașovul; Mediașul a decăzut de pe locul șase pe doisprezece. Conform statisticilor vremii, în anul 1836 cel mai mare centru meșteșugăresc al Transilvaniei

era Braşovul cu un număr de 4.918 de meşteşugari, urmat de Cluj care avea numai 2.347, în timp ce la Sibiu erau menţionaţi 1.767.

Perioada de la sfârşitul secolului al XVII-lea până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, a fost o perioadă de regres, atât din punct de vedere economic, cât şi social. Principalele cauze au fost războaiele dar şi epidemiile de ciumă, care s-au abătut asupra populaţiei Transilvaniei. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea dezvoltarea economică şi socială a cunoscut un nou avânt. Marile centre meşteşugăreşti produceau mărfuri atât pentru satisfacerea pieţii interne dar şi pentru Ţările Române. Modificările majore care se observă la începutul secolului al XIX-lea, sunt pierderea primului loc de către Sibiu, care ajunge pe locul al III-lea, în favoarea Braşovului şi Clujului.

Capitolul 3

Confrerii, bresle şi vecinătăţi – forme de organizare specifice populaţiei săseşti

Dorinţa de asociere specifică creştinismului a determinat în secolele X-XI apariţia confreriilor. Dacă la început predominau confreriile monastice şi sacerdotale, treptat îşi fac apariţia, în Occident, cele ale laicilor, cum sunt mişcarea penitenţilor şi cea a flagelaţilor. Confreriile reprezentau încercarea oamenilor de a se reuni pentru a scăpa de singurătate şi o modalitate de socializare a indivizilor şi de obţinere a respectului în cadrul comunităţii. Omul medieval era atras să intre în confrerii pentru că acestea îi ofereau siguranţă materială. În caz de nevoie se putea împrumuta cu bani din casieria fraternităţii sau putea obţine, în caz de boală, un pat în unul din *hospitalele* fraternităţii din care făcea parte. Conform principiilor medievale, cel care făcea parte dintr-o confrerie îşi asigură, prin rugăciunile adresate patronilor spirituali, liniştea în viaţa de apoi. În Europa secolelor XIV-XV, acest tip de asociaţii cunosc apogeul dezvoltării lor dar şi primele semne ale decăderii, datorită războaielor, epidemiilor dar şi schismei bisericii occidentale. Rolul confreriilor scade odată cu preluarea de către municipalitate sau stat a problemelor sociale – legate de vagabonzi, săraci sau bolnavi - de care acestea se ocupau.

Breslele erau asociaţii profesionale care-i reuneau pe toţi meşterii ce practicau acelaşi meşteşug. Confreriile religioase şi breslele funcţionau în paralel şi nu se contopeau. Astfel, în cazul breslelor întâlnim îmbinarea dintre latura profesională şi cea spirituală a membrilor acestora; deşi aveau şi funcţii religioase, breslele nu

puteau îndeplini exigențele impuse de lumea medievală care se regăsesc la confreriile religioase.

Alături de latura spirituală și economică, sașii au acordat o atenție deosebită și nu au neglijat nici latura socială, astfel prima atestare documentară a vecinătăților săsești din Transilvania datează de la sfârșitul secolului al XV-lea. Apariția târzie a acestora demonstrează că ele s-au format și s-au cristalizat abia în secolele XVI-XVII, având ca model asociațiile religioase și breslele.

Am considerat necesară prezentarea unui scurt istoric al confreriilor religioase, al breslelor și vecinătăților, pentru a scoate în evidență asemănările și deosebirile existente între cele trei forme de organizare socială dar și modul în care conceptele care au stat la baza organizării confreriilor au fost preluate de bresle și mai apoi de vecinătăți.

Capitolul 4

Înființarea, organizarea și evoluția vecinătăților săsești din sudul Transilvaniei

Prima atestare documentară a vecinătăților săsești din Transilvania datează din anul 1498, dintr-un document aflăm că în Prejmer asociația satului din strada Gossmar a cumpărat un izvor. Într-un alt document de la 1533 acestea apar sub denumirea de *vecinatus*; din documentul datat 23 august 1541 aflăm că Magistratul orașului Brașov trimitea la Șercaia doi funcționari, care trebuiau să se ocupe cu împărțirea satului în vecinătăți. Un document din anul 1526 atestă vecinătățile din Sighișoara, iar cea mai veche informație privind vecinătățile sibiene datează din anul 1563. Apariția târzie a acestora demonstrează că ele s-au format și s-au cristalizat abia în secolele al XVI-lea – al XVII-lea, având ca model asociațiile religioase și breslele. Vecinătatea era o asociere între vecini, având la bază criteriul spațial, norme clar stabilite fiind condusă de un tată de vecinătate. Acest tip de organizație cuprindea toți tinerii căsătoriți și pe cei care împlineau vârsta de 24 de ani.

Atestată inițial la orașe, noua formă de organizare comunitară s-a răspândit rapid în satele săsești transilvănene, totuși în comunitățile din nord-estul Transilvaniei (cu excepția orașului Bistrița) acestea s-au înființat abia la începutul secolului al XX-lea. Puternice instrumente etnoidentitare și de control comunitar, vecinătățile săsești au fost subordonate, mai ales din doua jumătate a secolului al XIX-lea, Bisericii Evanghelice C.A. După emigrarea masivă a sașilor începând cu anul 1990, numărul vecinătăților s-a redus drastic, în prezent funcționarea lor fiind

sesizabilă doar în localitățile, puține la număr (ex. Alțâna, Stejărișu, pe Valea Hârtibaciului), care conservă încă elemente de viață comunitară. De-a lungul timpului, vecinătățile săsești au constituit un model de organizare pentru comunitățile maghiare și românești din Transilvania.

Instituția Vecinătății era condusă de un *tată de vecini* (*Nachbarvater*), ales dintre cei mai vârstnici membri pe timp de un an, după care putea fi reales. El își alegea un tată tânăr (*Jungerer Nachbarschaftsvater*), alături de care era ales un consiliu numit *Altschaft*, format din 8 membri de seamă ai comunității. Rolul lor era de a sfătui pe responsabilii vecinătății, de a verifica cheltuielile, de a vizita focarele de incendii. Pentru serviciile aduse comunității aceștia nu erau recompensați, mulțumindu-se doar cu autoritatea și respectul ce îl impuneau celorlalți membri.

Tatăl de vecinătate (*Nachbarvater*) trebuia să fie un exemplu pentru toți membrii, el trebuia să trăiască în conformitate cu normele și statutele. Încălcarea regulilor de către acesta avea repercusiuni grave, pedepsele pentru el fiind mult mai grele decât pentru restul membrilor. Pentru a înțelege importanța acestuia pe plan local enumerăm doar câteva din atribuțiile sale: convoca adunarea generală, distribuia sarcinile bisericești, rezolva conflictele dintre vecini sau cele familiale, se ocupa cu urmărirea modului în care erau respectate obiceiurile. Comportamentul membrilor era atent urmărit de tatăl de vecinătate; dacă un vecin avea un comportament imoral era aspru criticat și chiar amendat în ziua de judecată. Un rol important îl deținea tatăl de vecinătate în relația cu autoritățile și cu biserica, iar membrii conducerii vecinătăților puteau deveni magistrați la orașe și la sate membri ai consiliului bisericesc.

Printre îndatoririle tatălui de vecinătate se numărau și cele de menținere a ordinii și disciplinei, de a fixa cu sfatul bătrânilor amenzile pentru membri care au comis diverse greșeli. În cazul în care vreun străin dorea să-și cumpere casă în oraș, tatăl de vecini trebuia să anunțe autoritățile. Acest fapt se datora hotărârii luate în anul 1541, potrivit căreia numai germanii aveau dreptul să cumpere case în oraș. Atât la Sibiu, cât și în alte orașe din sudul Transilvaniei, românilor și celorlalte nații le era interzis, până în secolul al XVIII-lea, să cumpere case în orașele săsești. Comunicarea între vecinătate și autorități se făcea tot prin intermediul tatălui, el înștiințând cetățenii asupra tuturor hotărârilor luate de autoritățile locale.

Împreună cu membrii consiliului, tatăl urmărea dacă vecinii se îmbrăcau conform normelor prevăzute în statute. Cu ocazia căsătoriilor tatăl vecinătății, împreună cu mama de vecini, asista la examenul de catehism al tinerei perechi. Când

era un deces, membrii familiei erau obligați să-l anunțe pe tatăl vecinătății, care-i înștiința pe toți vecinii despre tristul eveniment.

Un tată gospodar era atent ca străzile și curțile să fie îngrijite, tot el supraveghea curățarea fântânilor și a coșurilor de fum. În Evul Mediu epidemiile de ciumă erau frecvente, făcând ravagii în rândurile populației, de aceea o îndatorire a conducerii vecinătății era de a supraveghea casele în care existau oameni bolnavi. Cei afectați erau izolați pentru ca boala să nu se răspândească, iar membrii vecinătății îi aprovizionau cu cele necesare. Încă din secolul al XVI-lea, una dintre atribuțiile tatălui de vecinătate era aceea de a ține evidența contabilă a veniturilor și cheltuielilor vecinătății. Muncile acestea erau făcute în mod onorific de către tatăl vecinătății, în schimb el era scutit de unele obligații. Analizând activitatea *tatălui de vecinătate* ajungem la concluzia că acesta răspundea de apărarea instituției vecinătății, bazată pe colaborare etnică, confesională și locală.

Ca și breslele, vecinătățile aveau obiecte rituale ca – lada, semnul sau tabla, steagul, sigiliul - acestea erau individualizate și erau folosite cu prilejul momentelor importante pentru vecinătate, cum ar fi primirea noilor membri sau întrunirile de peste an.

Unul din obiectele cele mai importante pentru vecinătate era *lada*. Aceasta apare în documentele medievale sub denumirea *pixis* sau *Büchse*, ea avea aceeași funcționalitate ca și la bresle. În ladă erau păstrate documentele – statutele, registrele, chitanțele -, banii încasați din contribuții și amenzi, precum și sigiliul, semnul, etc. Atât la bresle, cât și la vecinătăți aceasta era deschisă în timpul adunărilor generale, în fața ei se făcea primirea ucenicilor, erau consacrate titlurile de calfă – la bresle, iar la vecinătăți erau primiți noii membri.

Lăzile erau lucrate din lemn de esență moale sau tare, aveau formă dreptunghiulară, dimensiunile și decorul fiind diferite, în funcție de epocă și de veniturile breslei sau vecinătății respective. Dacă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, decorul lăzilor era simplist, începând din secolul al XVIII-lea se observă o tendință de schimbare, apar lăzile masive lucrate din lemn de esență tare – fag, stejar, nuc – iar decorul este complex. Lada vecinătății era închisă cu două chei, una ținută de tatăl bătrân, iar cealaltă de tatăl tânăr. Ea era deschisă numai în prezența celor doi cu ocazia adunărilor generale organizate periodic, în ziua judecății și în procesiunea ce avea loc imediat după alegerea tatălui de vecinătate, ceea ce demonstra gravitatea și solemnitatea momentului. După alegerea noului tată de vecinătate aceasta era

transferată, de către un alai compus din membrii vecinătății prezenți la întrunire, în casa noului tată.

Un alt obiect preluat de la bresle, este *tabla* sau *semnul* vecinătății. Existența acestor semne este atestată abia din secolul al XV-lea, în statutul de la 1376 deși erau reglementate diverse probleme legate de modul de organizare al breslelor, semnele nu erau amintite. Din secolul al XVI-lea semnele erau menționate în documente sub denumirea de *Zeichen* sau *Tafelt*. Rolul acestora era de a răspândi mesajul starostelui sau al tatălui de vecinătate și de a informa membrii organizației asupra diverselor evenimente ce aveau loc. Ea avea diverse dimensiuni și forme -dreptunghi, scut etc. – era lucrată din cositor, alamă sau lemn, fiind pictată sau gravată cu texte și imagini ale unor clădiri semnificative ale vecinătății, cu imaginea unor femei preocupate de munca în bucătărie, numele vecinătății etc.

Inițial exista un singur semn prin care erau anunțate diferitele evenimente ce aveau loc în cadrul vecinătății. Începând din secolul al XVII-lea apar și semnele de înmormântare prin intermediul cărora era anunțat tristul eveniment. Acestea se diferențiau prin simbolistică și inscripție de celelalte. Materialul folosit pentru acestea era cu preponderență lemnul, forma era cea a unui scut heraldic. Decorul era realizat prin sculptare, pictare sau gravare, iconografia fiind adecvată scopului: identificarea vecinătății căreia îi aparținea semnul - prin stema orașului, respectiv sau a unui turn de poartă – și elemente care făceau trimitere directă la tristul eveniment cum sunt clepsidra - semn al trecerii timpului – asociată cu inscripția *Hora fugit* sau *Tempus fugit*.

Din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, alături de semne încep să fie utilizate convocatoarele – erau cunoscute și sub numele de *columna*, acestea erau bucăți simple din lemn pătrate sau dreptunghiulare, prevăzute cu un mâner de prindere ornamentat prin sculptare sau pirogravare. Rolul lor era de a convoca pe membrii vecinătății la adunările generale sau trimestriale ce aveau loc pe parcursul anului. Ele se diferențiau de semnele clasice, pentru că pe una din fețe era fixată o hârtie cu un tabel ce cuprindea numele membrilor vecinătății.

În concluzie, semnul era pentru vecinătate un simbol al autorității, al organizării și funcțiilor îndeplinite atât în afara comunității, cât și față de membrii ei; transmise prin intermediul lui mesajele aveau un caracter oficial.

Un alt element specific breslelor și preluat de vecinătăți era steagul. Acesta era purtat la înmormântări sau cu alte ocazii importante pentru viața comunității. Materialul din care erau confecționate steagurile era inul, bumbacul sau mătasea;

acesta este și motivul pentru care foarte puține s-au păstrat până în zilele noastre. Decorul era realizat prin pictare, brodare sau aplicat, reprezintă flori și vrejuri dispuse în ghirlande, buchete sau cununi, îngeri, inscripții care numesc vecinătatea căreia i-a aparținut.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, unele vecinătăți și-au desenat *stema*, iar altele și-au confecționat *sigiliu* cu însemnele lor, ceea ce demonstrează importanța acestor organizații pe plan local. Documentele autentificate prin sigilii sunt mărturie a activității vecinătăților, sigiliul având rolul de a garanta un secret sau de a asigura autenticitate actului. Prin însemnele ce le purta (emblemă, text), el era un mijloc de identificare a emitentului în timp și spațiu, putând fi vorba atât de o persoană, cât și de o instituție. În perioada medievală, sigiliul reprezenta autoritatea posesorului, locul acestuia în societate, dar și importanța acordată actului sau documentului pe care era aplicat. O parte dintre tiparele sigilare ale vecinătăților orășenești se găsesc în colecțiile muzeale; un bun exemplu este Muzeul de Istorie – Casa Altemberger Sibiu, care deține câteva piese de acest fel.

Alături de obiectele rituale – *ladă, semn, steag* – și cele de autentificare – *sigiliul*, un rol deosebit de important în creionarea imaginii vecinătăților l-au avut *registrele*, păstrate în lăzile de vecinătate și transmise din generație în generație. Acestea sunt surse importante de informare asupra numărului de membri, a taxelor plătite de aceștia, a meseriilor practicate. Pe lângă liste cu numele membrilor, în registre se găsesc procese verbale consemnate cu prilejul întrunirilor de peste an, acestea oferind informații prețioase asupra problemelor cu care se confrunta vecinătatea.

Dacă până acum am enumerat obiectele rituale și de identificare ale vecinătății, nu trebuie uitat că acestea dețineau și obiecte de uz comun, mese, scaune, bănci, veselă folosite cu ocazia nunților și înmormântărilor. De asemenea, vecinătatea dispunea de diferite accesorii folosite la înmormântare, unelte folosite la munca câmpului (site pentru mazăre și cânepă, banițe și greutăți pentru măsurat, fiare marcatoare pentru animale, mașini agricole, animale), dar și ustensile folosite de pompieri pentru stingerea incendiilor (scări, găleți etc.).

Pentru membrii vecinătății cea mai importantă sărbătoare era cea de Lăsata Secului (cunoscută sub denumirea de *Sittag, Richttag, grosse Nachbartag* sau *Gerichtag*). Cu acest prilej, bărbații îmbrăcați în haine de sărbătoare se întruneau în casa tatălui de vecinătate și, în fața lăzii deschise, mulțumeau divinității; cu acest prilej era verificată situația materială a vecinătății, iar la final avea loc judecata

propriu-zisă. Tatăl tânăr trebuia să noteze pe tot parcursul anului greșelile membrilor vecinătății, pentru ca acestea să fie discutate și amendate cu prilejul acestei ședințe. *Richhtag* sau *Ziua Judecării* se ținea înainte de prânz și era un eveniment festiv grav, la care participau doar bărbații. Prin deschiderea lăzii de vecinătate așezată pe masă, întrunirea primea un pronunțat caracter ceremonial, deschiderea lăzii simbolizând împăcarea între vecini. Acum avea loc alegerea noului tată de vecinătate; după ce noul tată de vecinătate era ales se transferau lada și toate obiectele în casa noului ales; în cazul în care tatăl rămânea același, adunarea lua sfârșit printr-o simplă închidere a lăzii.

Una dintre cele mai importante funcții ale vecinătății era **ajutorul reciproc**, acordat cu prilejul evenimentelor majore din viața membrilor acesteia: botez, căsătorie sau înmormântare. În aceste momente, comunitatea era obligată, conform prevederilor statutare, să participe activ la desfășurarea evenimentului. Atât momentele fericite – nunți, botezuri -, cât și înmormântările se desfășurau după anumite reguli, respectate de toți membrii vecinătății. Așa cum reiese din documente, fiecare își aducea contribuția la bunul mers al comunității, fără a aștepta recompense. Vesela, mesele, băncile pentru organizarea nunților, botezurilor sau înmormântărilor erau folosite în comun, iar femeile își ofereau ajutorul pentru prepararea bucatelor. Tinerii căsătoriți erau ajutați să-și ridice casa, se oferea ajutor pentru renovarea locuințelor și a dependințelor sau, în caz de incendiu, celor năpăstuiți comunitatea le oferea ajutor. Participarea vecinilor la aceste evenimente importante din viața unei familii a determinat crearea unor legături sufletești între membrii acesteia.

Nașterea unui copil era un moment de bucurie pentru familie, dar și pentru întreaga comunitate. Cu acest prilej femeile din vecinătate ajutau familia și implicit mama care avea nevoie de odihnă pentru refacere. Un eveniment important din viața fiecăruia era căsătoria. Cu acest prilej comunitatea participa la buna desfășurare a evenimentului. S-au redactat chiar și regulamente, care stabileau în cel mai mic amănunt modul de desfășurare al evenimentului, luxul și risipa fiind în acest mod temperate.

Dacă evenimentele fericite din viață - nașterea și căsătoria - erau serbate de familie împreună cu comunitatea, aceasta era implicată și în momentele grele din viața omului, prin participarea la desfășurarea evenimentului și scutirea familiei îndoliate de o parte din probleme. Decesul unui membru era o nouă ocazie prin care familia îndoliată primea susținerea vecinătății. În cazul în care un vecin se

îmbolnăvea, membrii vecinătății aveau obligația de a-l ajuta la munca câmpului, de a-i strânge recolta și de a-l ajuta la muncile din gospodărie.

O altă funcție importantă a vecinătăților era cea care privea **siguranța cetățeanului**, a averii și sănătății acestuia. În statute existau prevederi prin care vecinii erau implicați în asigurarea pazei peste noapte, supravegherea câmpului și a caselor, pentru a anunța izbucnirea unui incendiu. Încă de la apariția vecinătăților, această latură era tratată cu seriozitate de către toți membrii. Pentru a evita izbucnirea incendiilor se punea un mare accent pe curățarea coșurilor casei, fiecare cetățean avea această obligație, iar cel care o neglija era aspru sancționat de tatăl de vecini care îl verifica. Din secolul al XVIII-lea coșurile erau controlate de o persoană specializată, cunoscută sub denumirea de *Rauchfang-Aufseher*, la sfârșitul secolului al XIX-lea acest serviciu era făcut de coșari care, contra cost, curățau hornurile vecinătăților.

O atenție deosebită era acordată curățării fântânilor și cișmelelor, reconstruirii podurilor, a drumurilor și a digurilor în locurile amenințate de inundații. Sănătatea cetățenilor fiind în strânsă legătură cu calitatea apei pe care o consumau, de aceea fiecare cetățean avea obligația de a participa, atunci când era convocat la curățarea fântânii, absența de la această muncă era sancționată. Vecinătatea se implica și în problemele privind sănătatea cetățenilor. În timpul epidemiilor de ciumă erau urmărite cu atenție persoanele care intrau în oraș și casele unde existau bolnavi. În secolul al XVIII-lea apar așa numiții *Leichen – Aufseher*. Atât la Sibiu cât și la Brașov, aceștia aveau rolul de a informa autoritățile asupra stării de sănătate a populației. Paza câmpului, normele de prevenire a incendiilor, ordinea și curățenia pe străzile vecinătăților sunt probleme ce vor fi preluate la începutul secolului al XX-lea de autoritățile orașelor, ca urmare, prevederile referitoare la aceste aspecte nu se mai regăsesc în statutele emise în această perioadă.

O altă funcție a vecinătăților era **ocrotirea valorilor morale și buna conviețuire**; în sistemul de valori al națiunii săsești cinstea, onestitatea și credibilitatea ocupau un loc important.

Cearța și bătaia în plină stradă trebuiau evitate, să se strige după cineva pe stradă era o adevărată jignire. La ora nouă seara petrecerile se încheiau iar participanții se retrăgeau spre casă pentru odihnă. Erau puține excepții, spre exemplu șezătoarea de tors a femeilor se prelungea până la ora 10, iar cine desconsidera aceste prevederi era sancționat. Cel mai grav delict pentru comunitățile săsești era furtul. Cinstea individului era pusă la încercare în cadrul vecinătății prin administrarea prin

rotație a bunurilor comune; cel ce nu le administra corect era aspru pedepsit și chiar exclus din colectivitate. Statutele stipulau amenzi și pedepse pentru toți cei care ieșeau din tipare.

Biserica a avut un rol deosebit de important pentru vecinătăți, respectul față de aceasta era insuflat din copilărie. Dacă în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, influența acesteia era destul de timidă, abia din secolul al XVIII-lea în statute erau introduse prevederi prin care fiecare membru al vecinătății trebuia să respecte această instituție. Cei care nu participau la slujbe în fiecare duminică sau munceau în zilele de sărbătoare erau aspru criticați și amendați. Înaintea marilor sărbători – Crăciun, Paște, Rusalii, Ziua Recoltei – , membrii vecinătății se pregăteau și din punct de vedere spiritual pentru sărbătoare, în aceste momente fiecare vecinătate prezentându-se în fața preotului pentru a lua sfânta împărtășanie. Cei care erau certați și țineau mânie erau obligați de tatăl vecinătății să se împace cu o seară înainte. Timidă la început, influența bisericii a crescut treptat, ajungându-se în secolul al XIX-lea ca vecinătățile să fie adevărate instrumente de propagandă pentru biserică.

Deși s-a implicat activ în organizarea vieții sociale, totuși în cursul secolului al XIX-lea, s-a observat o ușoară decădere a instituției vecinătății. Unul dintre motive poate fi preluarea de către Magistratul orașului a prerogativelor taților de vecinătate, mai precis cele ce țineau de ordinea publică. Concluzia la care ajungem este că vecinătățile funcționau ca: societate de înmormântare, spațiu de răspândire a veștilor oficiale, spațiu de ajutor mutual; loc de adunare și sfat, loc de priveghere al sănătății, loc de propagandă politică dar și loc de exprimare a opiniei publice.

Capitolul 5

Viața cotidiană a vecinătăților reflectată în statutele și registrele de vecinătate

La început vecinătățile se organizau după prevederi statutare transmise oral, abia din secolul al XVI-lea conținutul lor a fost pus pe hârtie pentru a fi transmise din generație în generație și respectate de către toți membrii. Statutul era documentul de bază al organizației, se păstra în lada vecinătății și era scos numai cu ocazii speciale, când erau primiți în vecinătate noii membri pentru a fi înștiințați asupra drepturilor și îndatoririlor ce le reveneau.

Studiul statutelor de vecinătate emise pe parcursul secolelor al XVI-lea – al XIX-lea în Sibiu, Brașov, Mediaș și Sebeș conduce la concluzia că toate aveau la bază

aceeași structură. Acestea urmăreau respectarea aceluiași principii, chiar dacă numărul articolelor sau anumite prevederi erau diferite. Ceea ce se observă la statutele din secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea este că ele difereau din punct de vedere structural de la o vecinătate la alta, deși prevederile de bază erau asemănătoare. Abia din a doua jumătate a secolului al XVII-lea autoritățile locale s-au implicat activ în modul de organizare al acestora prin conceperea unor statute valabile pentru toate vecinătățile unei localități. Din secolul al XVIII-lea influența bisericii era tot mai mare asupra modului de organizare a vecinătăților, crescând numărul articolelor referitoare la comportamentul populației în biserică.

Prevederile statutelor de vecinătate pot fi clasificate astfel în: prevederi referitoare la conducere, condițiile și taxele de intrare în vecinătate, o altă serie sunt cele referitoare la întrajutorarea membrilor vecinătății cu ocazia botezurilor, nunțiilor, înmormântărilor și la conduita morală a acestora, și nu în ultimul rând, prevederile referitoare la siguranța cetățeanului și a proprietății acestuia și curățenia în vecinătate. Toate aceste prevederi reflectă, de fapt, principalele funcții ale vecinătății, enumerate și în capitolul anterior: ajutorul reciproc, siguranța cetățeanului și ocrotirea valorilor morale. Aceleași prevederi le găsim preluate și în statutele rurale analizate, din diverse localități din sudul Transilvaniei.

Concluzia care se desprinde, după o analiză aprofundată a statutelor emise de la jumătatea secolului al XVI-lea și până la sfârșitul secolului al XIX-lea, este că din punct de vedere structural, modul de organizare a vecinătăților s-a schimbat foarte puțin. Evoluția societății și schimbarea mentalității au determinat unele modificări, cum ar fi condiția originii germane pentru cei ce urmau să fie acceptați în vecinătate. Dacă în secolul al XVI-lea aceasta era una dintre primele prevederi statutare, din anul 1796 guvernul a ordonat ca toți proprietarii de case, indiferent de naționalitate, să fie convocați la adunările vecinătăților. Alte modificări sunt cele referitoare la paza de noapte, care în secolele XVI-XVIII era făcută de membrii vecinătății, iar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea revenea unor persoane angajate de vecinătate să facă acest lucru.

Interesant de observat este modul în care au fost concepute statutele. Cele din secolele XVI - XVII, deși atingeau toate aspectele referitoare la ajutorul reciproc, comportamentul în societate, siguranța cetățenilor, aveau fraze concis elaborate, iar articolele nu erau aranjate după un anumit tipic. Începând cu secolul al XVIII-lea, la Sibiu chiar de la sfârșitul secolului al XVII-lea (vezi statutul de la 1696), se observă o atenție deosebită acordată modului cum erau redactate, unele dintre ele erau

împărțite pe capitole și subcapitole, la altele din titlul articolului se putea afla problema ce urma a fi reglementată. În statutele emise în secolele XVI - XVII, fiecare articol se încheia cu o amendă aplicată celui care greșea, spre deosebire de cele din secolul al XIX-lea, când fiecare articol avea un titlu și cuprindea mai multe subpuncte, iar amenziile percepute nici nu mai erau amintite.

Începând cu secolul al XIX-lea o parte din obligațiile vecinătăților - iluminatul străzilor, paza străzilor și a câmpului, prevenirea și stingerea incendiilor – vor fi preluate de administrația orașului. Toate aceste măsuri au condus la diminuarea funcțiilor vecinătății, ele rămân însă active preocupându-se de problemele sociale ale comunității, (întrajutorarea membrilor săraci, ajutorul la înmormântare) și respectarea valorilor morale.

În Transilvania medievală se observă o tendință accentuată de disciplinare socială, reflectată atât în statutele de breaslă cât și în cele de vecinătate. Redactarea și respectarea acestor statute arată că disciplinarea ca fenomen social era considerată necesară și era acceptată de o parte a populației care dorea o viață organizată.

Capitolul 6

Catalogul pieselor de vecinătate

De-a lungul timpului în colecțiile muzeelor au intrat diferite obiecte care au aparținut vecinătăților. Printre obiectele existente în colecția *Medieval* a Muzeului de Istorie - Casa Altemberger se păstrează lăzi, semne, convocatoare, steaguri, sigilii, ștampile, veselă, pahare din argint.

În capitolul patru am prezentat generalități despre obiectele care făceau parte din averea vecinătăților, în acest capitol am încercat o prezentare a pieselor păstrate în muzee. Catalogul este structurat în trei capitole: lăzi de vecinătate; semne, convocatoare, steaguri, sigilii și ștampile de vecinătate, alte obiecte ale vecinătăților, obiectele sunt prezentate în ordine cronologică având în vedere următoarele criterii descriptive:

Denumirea obiectului:

Foto:

Atelier: atelierul unde a fost lucrat obiectul

Material: materialul din care a fost lucrat obiectul

Datare: în cazul în care pe obiect există o inscripție sau după tipologie

Dimensiuni: Î; L; LA;

Proveniența: localitatea de unde provine obiectul

Muzeul unde se găsește obiectul,

Numărul de inventar;

Descriere:

Considerații finale

Deși obiectivul principal al lucrării a fost analiza vecinătăților săsești din sudul Transilvaniei, trebuie menționat că acest model de organizare s-a întâlnit și la maghiari și români. Acestea au început să-și piardă din autoritate din cauza curenților în propria activitate, cât și din cauza adoptării unui nou mod de viață; spre exemplu cărciumile hulite în toate statutele vecinătăților devin la sfârșitul sec XVIII-lea locuri în care întâlnim și cetățeni onorabili.

Vecinătățile s-au adaptat la schimbările de putere, fiind receptive la tot ceea ce cereau autoritățile, după Primul Război Mondial deși funcțiile lor erau limitate, acestea aveau un rol important în întărirea identității națiunii săsești. Sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial a determinat modificări în compoziția etnică, demografică, culturală și socială a localităților din Transilvania. În această lume schimbată total și plină de primejdii și amenințări (exproprieri și deportări), sașii au reînființat vecinătățile. Deși funcțiile lor erau restrânse, acestea au devenit după război cea mai importantă instituție de ajutor reciproc. Ele funcționau ca instituții locale ale bisericii, care pe lângă organizarea sărbătorilor calendaristice jucau un rol important în organizarea înmormântărilor.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în Sibiu, ca și în alte orașe transilvănene, s-a hotărât desființarea vecinătăților. În 1892 într-un articol din ziarul „Siebenbürgisch – Deutsches Tageblatt” se propunea ca „lăzile, rechizitele și paharele” vecinătăților desființate în anul anterior să fie donate Muzeului Brukenthal din Sibiu. Deși au fost desființate, vecinătățile și-au reluat activitatea la începutul secolului al XX-lea, ele fiind folosite și ca instrumente de propagandă politică. Mărturie a activității lor stau, alături de documente, obiectele tridimensionale. Am studiat evoluția vecinătăților istorice din secolele XVI-XIX, când modul lor de implicare în viața individului era mult mai pregnant, iar rolul lor era evident.